

Sygn. akt III UK 16/17

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 16 stycznia 2018 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Halina Kiriło (przewodniczący)

SSN Bogusław Cudowski (sprawozdawca)

SSN Andrzej Wróbel

w sprawie z odwołania P. K.
od decyzji Zakładu Ubezpieczeń Społecznych Oddziału w S.
o prawo do emerytury,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy, Ubezpieczeń
Społecznych i Spraw Publicznych w dniu 16 stycznia 2018 r.,
skargi kasacyjnej odwołującego się od wyroku Sądu Apelacyjnego w (...)
z dnia 27 września 2016 r., sygn. akt III AUa (...),

**uchyla zaskarżony wyrok i przekazuje sprawę do ponownego
rozpoznania i orzeczenia o kosztach postępowania kasacyjnego
Sądowi Apelacyjnemu w (...).**

UZASADNIENIE

Decyzją z 23 lipca 2015 r. Zakład Ubezpieczeń Społecznych Oddział w S. odmówił ubezpieczonemu prawa do emerytury w obniżonym wieku emerytalnym, ponieważ pomimo udowodnienia do 1 stycznia 1999 r. wymaganego ustawą

ogólnego stażu pracy, nie udowodnił 15 lat pracy w warunkach szczególnych. Organ rentowy nie zaliczył do tego okresu czasu zatrudnienia ubezpieczonego od 1 maja 1973 r. do 30 września 1995 r. w (...) Przedsiębiorstwie Instalacji Sanitarnych i Elektrycznych S.A. w S. (dalej (...)PISiE) z uwagi na brak dokumentów.

Wyrokiem z 16 listopada 2015 r. Sąd Okręgowy w S. oddalił odwołanie ubezpieczonego. Sąd podkreślił, że w tej sprawie bezsporną okolicznością było to, że ubezpieczony urodzony 17 lipca 1955 r., na dzień wydania zaskarżonej decyzji, osiągnął wiek emerytalny uprawniający go do skorzystania z wcześniejszej emerytury, a na dzień 1 stycznia 1999 r. udowodnił 28 lat i 16 dni okresów ubezpieczenia. Niespornym było również, że ubezpieczony był członkiem OFE, jednakże wniósł o przekazanie środków zgromadzonych na rachunku w OFE za pośrednictwem ZUS na dochody budżetu państwa. Przedmiotem sporu pozostawało czy wnioskodawca posiada wymagany 15-letni okres zatrudnienia w szczególnych warunkach lub szczególnym charakterze uprawniający do obniżenia wieku emerytalnego. Sąd Okręgowy, w wyniku analizy materiału dowodowego, stwierdził, że okresu zatrudnienia ubezpieczonego w (...)PISiE od 1 września 1970 r. do 30 września 1995 r. nie można uwzględnić do stażu pracy w szczególnych warunkach. Z dokonanych ustaleń faktycznych Sąd wywnioskował, że w spornym okresie ubezpieczony pracował na zewnątrz budynków przy wykonywaniu instalacji sanitarnych - instalacji wodociągowych, burzowych i gazowych oraz przy budowie - układaniu sieci wodociągowych, kanalizacyjnych oraz burzowych. Ubezpieczony układał w wykopach rury żeliwne, betonowe, kamionkowe, azbestowe. Rury instalacji kanalizacyjnej i burzowej były najczęściej kładzione w wykopach o głębokości 2 - 3 metry. Układanie rur instalacji wodnej odbywało się w wykopach do 1,5 metrów głębokości. Jednocześnie Sąd ten podkreślił, że do przyznania wnioskowanego świadczenia niewystarczającym jest wykonywanie ogólnych robót wodno-kanalizacyjnych, koniecznym jest wykonywanie robót wodno-kanalizacyjnych w głębokich wykopach. Natomiast definicja „głębokich wykopów” zawarta jest w licznych opracowaniach, między innymi w „Geotechnice” z 1987 r. prof. Zenona Wiłuna (inżyniera budownictwa lądowego, specjalisty z zakresu geotechniki), czy też w Zeszytach Instytutu Techniki Budowlanej ITB nr 427/2007: „Warunki techniczne wykonania i odbioru robót budowlanych” części A „Roboty

ziemne i budowlane”. Według przedstawionej literatury, wykopy pod względem ich głębokości dzieli się na: 1) wykopy płytkie - o głębokości mniejszej niż 1 metr; 2) wykopy średnie - o głębokości od 1 do 3 metrów; 3) wykopy głębokie - o głębokości przekraczającej 3 metry. Mając na uwadze powyższe Sąd Okręgowy uznał, że w sytuacji gdy praca świadczona jest w wykopie o głębokości 1,5 metra, to jest o głębokości nieprzekraczającej wzrostu dorosłego człowieka, nie sposób przyjąć, iż jest to praca w głębokim wykopie. Taka praca nie jest pracą w warunkach szczególnych wobec braku szczególnych uciążliwości w zakresie ograniczenia wentylacji, ograniczenia przestrzeni i obciążenia psychofizycznego pracownika wobec ryzyka zasypania w momencie układania instalacji na dnie wykopu. Roboty wodnokanalizacyjne uzyskują miano robót wykonywanych w warunkach szczególnych dopiero wówczas, gdy wykonywane są w „głębokich wykopach”, zgodnie z klasyfikacją przedstawioną powyżej. Przy czym, Sąd pierwszej instancji wskazał, że taki pogląd ugruntowany został już w orzecznictwie Sądu Najwyższego, który w wyroku z 14 listopada 2013 r., II UK 133/13, wskazał jednoznacznie, że wymóg uznania robót wodnokanalizacyjnych za prace wykonywane w szczególnych warunkach, będący warunkiem koniecznym do nabycia prawa do emerytury w obniżonym wieku emerytalnym, zostaje spełniony tylko wtedy, gdy takie roboty były wykonywane stale i w pełnym wymiarze czasu pracy w głębokich wykopach (LEX nr 1399913). Podobny pogląd Sąd ten wyraził w wyroku z 27 stycznia 2012 r., II UK 103/11 (LEX nr 1130388). W tych okolicznościach w oparciu o zebrane w sprawie dowody, w tym w oparciu o zeznania ubezpieczonego, Sąd Okręgowy doszedł do przekonania, że sporny okres nie może być zaliczony ubezpieczonemu do stażu pracy w szczególnych warunkach, skoro robót wodnokanalizacyjnych w głębokich wykopach ubezpieczony nie wykonywał stale i w pełnym wymiarze czasu pracy.

Wyrok Sądu Okręgowego ubezpieczony zaskarżył w całości. Zarzucono naruszenie przepisów prawa materialnego, to jest art. 184 ust. 1 w związku z art. 32 ust. 1 ustawy emerytalnej przez jego błędną wykładnię w konsekwencji niewłaściwe uznanie, że ubezpieczonemu nie przysługuje emerytura, w sytuacji gdy spełnia on wszelki warunki do przyznania mu emerytury, w szczególności posiada okres składkowy wynoszący 25 lat oraz wykonywał prace w szczególnych warunkach

wymienione wykazie A dział V poz. 1 załącznika do rozporządzenia przez okres co najmniej 15 lat. Ponadto, zarzucono naruszenie przepisów prawa procesowego, to jest art. 233 § 1, art. 278 § 1 oraz art. 232 zd. 2 k.p.c., a także błąd w ustaleniach faktycznych polegający na przyjęciu, że ubezpieczony nie wykonywał pracy w głębokich wykopach pomimo ustalenia, że w spornym okresie ubezpieczony pracował na zewnątrz budynków przy wykonywaniu instalacji sanitarnych - instalacji wodociągowych, burzowych, gazowych oraz przy budowie układaniu sieci wodociągowych, kanalizacyjnych oraz burzowych; układał w wykopach rury żeliwne, betonowe, kamionkowe, azbestowe i rury instalacji kanalizacyjnych i burzowych, które najczęściej były kładzione w wykopach o głębokości 2 - 3 metrów, a układanie rur instalacji wodnej odbywało się w wykopach do 1,5 metra głębokości.

Sąd Apelacyjny w (...) wyrokiem z 27 września 2016 r. oddalił apelację.

W ocenie Sądu Apelacyjnego rozstrzygnięcie Sądu pierwszej instancji było prawidłowe. Sąd odwoławczy podzielił ustalenia faktyczne, a także rozważania prawne przedstawione przez Sąd Okręgowy. Stwierdził, że w okolicznościach niniejszej sprawy nie dało się ustalić w sposób pewny i niebudzący wątpliwości, że ubezpieczony w jakimkolwiek okresie zatrudnienia w (...)PISiE wykonywał stale i w pełnym wymiarze czasu pracę w warunkach szczególnych w rozumieniu przepisów rozporządzenia. Sąd Apelacyjny zauważył, że ubezpieczony przedstawił zaświadczenie wykonywania prac w szczególnych warunkach sporządzone przez archiwistę, jednak z pozostałych dokumentów nie wynikało aby w rzeczywistości wykonywał on tego rodzaju pracę. Sąd Apelacyjny dalej wskazał, że w oparciu o prawidłowo przeprowadzony dowód z zeznań świadków oraz samego ubezpieczonego, Sąd Okręgowy ustalił, że ubezpieczony w spornym okresie, na stanowisku monter instalacji sanitarnych wodnokanalizacyjnych i gazowych pracował na zewnątrz budynków przy wykonywaniu kanalizacji sanitarnych, instalacji wodociągowych, burzowych i gazowych oraz przy układaniu sieci tych kanalizacji. Układał w wykopach rury żeliwne, betonowe, kamionkowe i azbestowe, a następnie po zasypaniu wykopu przez koparkę wyrównywał teren po wykopie. Rury instalacji kanalizacyjnej i burzowej były najczęściej kładzione w wykopach o głębokości 2 - 3 metrów. Natomiast układanie rur instalacji wodnej odbywało się w

wykopach do 1,5 metra głębokości. W ocenie Sądu drugiej instancji powyższe ustalenia w żaden sposób nie pozwoliły potwierdzić stanowiska ubezpieczonego, jakoby stale i w pełnym wymiarze czasu pracował w głębokich wykopach, a więc na stanowisku ujętym w wykazie A dziale V poz. 1 stanowiącym załącznik do rozporządzenia, to jest świadczył pracę w warunkach szczególnych uprawniającą do emerytury w wieku obniżonym. W ocenie Sądu Apelacyjnego Sąd pierwszej instancji trafnie i wyczerpująco wyjaśnił, wskazując na orzecznictwo oraz literaturę fachową, że praca świadczona w wykopie o głębokości 1,5 metra, to jest o głębokości nieprzekraczającej wzrostu dorosłego człowieka, nie jest pracą w głębokim wykopie. Taka praca nie jest pracą w warunkach szczególnych wobec braku szczególnych uciążliwości w zakresie ograniczenia wentylacji, ograniczenia przestrzeni i obciążenia psychofizycznego pracownika wobec ryzyka zasypania w momencie układania instalacji na dnie wykopu. Roboty wodnokanalizacyjne uzyskują miano robót wykonywanych w warunkach szczególnych dopiero wówczas, gdy wykonywana są w „głębokich wykopach”, to jest powyżej 3 metrów (por. wyrok Sądu Apelacyjnego w Białymstoku z 8 maja 2014 r., III AUa 1102/13, LEX nr 1469280 oraz wyrok Sądu Apelacyjnego w S. z 12 marca 2015 r., III AUa 291/14, LEX nr 1768728). Również Sąd Najwyższy w wyroku z 14 listopada 2013 r., II UK 133/13 (LEX nr 1399913) wskazując, że wymóg uznania robót wodnokanalizacyjnych za prace wykonywane w szczególnych warunkach, będący warunkiem koniecznym do nabycia prawa do emerytury w obniżonym wieku emerytalnym, zostaje spełniony tylko wtedy, gdy takie roboty były wykonywane stale i w pełnym wymiarze czasu pracy w głębokich wykopach. Podobny pogląd wyraził Sąd Najwyższy w wyroku z 27 stycznia 2012 r., II UK 103/11 (LEX nr 1130388). Oznacza to, że skoro ubezpieczony pracował w wykopach o głębokości do 3 metrów w żadnym razie nie można przyjąć, że tego rodzaju praca była pracą w warunkach szczególnych w rozumieniu przepisów rozporządzenia. Sąd Apelacyjny wskazał dalej, że samo wykonywanie prac na zewnątrz w zmiennych warunkach atmosferycznych nie stanowi pracy w szczególnych warunkach w rozumieniu art. 32 ustawy emerytalnej w związku z wykazem A stanowiącym załącznik do rozporządzenia. Podkreślił, że nie ulega żadnej wątpliwości, że praca wykonywana na zewnątrz jest uciążliwa, ale nie jest pracą w szczególnych

warunkach, jeżeli nie jest objęta wykazem. Stwierdził, że „głębokie wykopy to nie jakiegokolwiek wykopy, ale wykopy poniżej 3 m, a w takich ubezpieczony nie pracował stale ani w pełnym wymiarze czasu pracy”. Sąd Apelacyjny wskazał, że do tej sprawy nie można wprost przenieść argumentacji z wyroku Sądu Najwyższego z 5 czerwca 2012 r., II UK 277/11, na który powoływał się ubezpieczony. Podkreślić należy, że w polskim prawie nie występuje zasada związania sądów orzeczeniami wydanymi przez sądy w innych sprawach, między innymi stronami. Odnosząc się do treści uzasadnienia tego wyroku, Sąd Apelacyjny wskazał, że „Sąd Najwyższy w powołanej sprawie rozważał sytuację ubezpieczonego w innym stanie faktycznym, wykonującego prace na różnej głębokości od 0,9 metra do nawet powyżej 9 metrów, a więc w diametralnie różnej sytuacji. Natomiast z ustalonego w niniejszej sprawie stanu faktycznego, nie kwestionowanego przez apelującego w tym zakresie jednoznacznie wynika, że wykonywał on prace w wykopach od 1,5 do 3 m. Zatem nie była to praca wykonywana stale i w pełnym wymiarze czasu pracy w wykopach poniżej 3 metrów, głębokich wykopach”.

Wyrok Sądu Apelacyjnego ubezpieczony zaskarżył w całości. Zarzucono naruszenie prawa materialnego, to jest:

(-) art. 184 ust. 1 oraz art. 24 ust. 1 w zw. z art. 32 ust. 1, 2 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych przez ich błędną wykładnię i przyjęcie, że skarżącemu nie przysługuje prawo do emerytury, co związane było z błędną wykładnią przez Sąd drugiej instancji pojęcia wykonywania robót wodnokanalizacyjnych w głębokich wykopach, gdy zgodnie z prawidłową wykładnią zaskarżonego przepisu skarżący spełnił wszystkie wymogi przewidziane przedmiotowym przepisem dla uzyskania prawa do emerytury, w szczególności wykonywał pracę w warunkach szczególnych w okresie od 1 września 1970 r. do 30 września 1995 r., to jest wykonywał roboty wodnokanalizacyjne w głębokich wykopach;

(-) art. 32 ust. 1, 2 ustawy emerytalnej przez ich błędną wykładnię i przyjęcie, że skarżącemu nie przysługuje prawo do emerytury, co związane było z błędną wykładnią przez Sąd drugiej instancji pojęcia wykonywania robót wodnokanalizacyjnych w głębokich wykopach, gdy zgodnie z prawidłową wykładnią

zaskarżonego przepisu skarżący spełnił wszystkie wymogi przewidziane przedmiotowym przepisem dla uzyskania prawa do emerytury, w szczególności wykonywał pracę w warunkach szczególnych w okresie od 1 września 1970 r. do 30 września 1995 r., to jest wykonywał roboty wodnokanalizacyjne w głębokich wykopach;

(-) § 2 i 4 ust. 1 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r. w sprawie wieku emerytalnego dla pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze przez błędną wykładnię przepisów i przyjęcie, że skarżącemu nie przysługuje prawo do emerytury, co związane było z błędną wykładnią przez Sąd drugiej instancji pojęcia wykonywania robót wodnokanalizacyjnych w głębokich wykopach, gdy zgodnie z prawidłową wykładnią zaskarżonego przepisu skarżący spełnił wszystkie wymogi przewidziane przedmiotowym przepisem dla uzyskania prawa do emerytury, w szczególności wykonywał pracę w warunkach szczególnych w okresie od 1 września 1970 r. do 30 września 1995 r., to jest wykonywał roboty wodnokanalizacyjne w głębokich wykopach.

Skarżący wniosek o przyjęcie skargi kasacyjnej do rozpoznania uzasadnił potrzebą wykładni przepisów prawnych wywołujących rozbieżności w orzecznictwie sądów, wskazując, że w orzecznictwie sądów przyjmowane jest stanowisko, że za wykonywanie pracy w warunkach szczególnych w głębokich wykopach uznaje się wykonywanie ogólnych robót wodnokanalizacyjnych wyłącznie w wykopach o głębokości przekraczającej 3 metry, jak również pojawia się stanowisko, że głębokość wykopów nie ma znaczenia dla ustalenia czy praca wykonywana jest w głębokich wykopach, a także pojawia się stanowisko, że pod pojęciem głębokich wykopów można rozumieć również wykopy o głębokości poniżej 3 metrów. Ponadto wskazał na istnienie potrzeby rozstrzygnięcia istotnego zagadnienia prawnego, to jest odpowiedzi na pytanie: (-) czy za wykonywanie pracy w warunkach szczególnych w głębokich wykopach uznaje się wykonywanie ogólnych robót wodnokanalizacyjnych wyłącznie w wykopach o głębokości przekraczającej 3 metry, czy też za pracę w głębokich wykopach można uznać pracę wykonywaną w wykopach, także wynoszących od 1,5 do 3 metrów głębokości; (-) czy za wykonywanie pracy w warunkach szczególnych w głębokich wykopach uznaje się

wykonywanie ogólnych robót wodnokanalizacyjnych wyłącznie w wykopach o głębokości przekraczającej 3 metry, czy też za pracę w warunkach szczególnych w głębokich wykopach można uznać wykonywanie ogólnych robót wodnokanalizacyjnych niezależnie od głębokości wykopów?

Skarżący wniósł o uchylenie zaskarżonego wyroku i jego zmianę w całości przez uwzględnienie odwołania skarżącego w całości i przyznanie mu prawa do emerytury zgodnie z jego wnioskiem, ewentualnie o uchylenie zaskarżonego wyroku w całości i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania Sądowi Apelacyjnemu w S. z uwzględnieniem kosztów postępowania kasacyjnego wywołanego niniejszą skargą, w każdym przypadku o zasądzenie od pozwanego na rzecz skarżącego kosztów postępowania według norm przepisanych.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga kasacyjna ubezpieczonego okazała się mieć uzasadnione podstawy.

Wstępnie należy stwierdzić, że zasadnicze znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy (zaliczenia spornego okresu zatrudnienia jako pracy w warunkach szczególnych) ma interpretacja przepisu wykazu A, działu V poz. 1 załącznika do rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r. Jest w nim mowa o robotach wodnokanalizacyjnych oraz budowie rurociągów w „głębokich wykopach”. Rację ma skarżący, że pojęcie głębokich wykopów stanowi istotne zagadnienie prawne wywołujące rozbieżności w orzecznictwie, a więc tym samym wymagające wykładni.

Problem powyższy wynika zasadniczo z tego, że przepisy posługując się zwrotem niedookreślonym nie dają w istocie żadnych wskazówek interpretacyjnych pojęcia „głębokości” wykopów.

Z ustaleń faktycznych wynika, że ubezpieczony wykonywał w spornym okresie prace instalacyjne w wykopach od 1,5 do 3 m.

Zdaniem Sądu Okręgowego pojęcie głębokich wykopów jest możliwe do zdefiniowania poprzez odwołanie się do opracowań natury technicznej, w których przyjmuje się, że wykopy głębokie to takie, których głębokość przekracza 3 m. Sąd Apelacyjny podzielił ten pogląd i z tego powodu przyjął, że ubezpieczony nie pracował stale ani w pełnym wymiarze czasu pracy w warunkach szczególnych.

Zdaniem Sądu Najwyższego rozstrzygnięcie powyższe nie zasługuje na

aprobatę. Nie dziwi wprawdzie, że sądy poszukują kryteriów określenia głębokiego wykopu w innych normach, czy opracowaniach. Brak jest jednak podstaw prawnych do stosowania reguł wykładni wynikających z norm technicznych w sprawie dotyczącej zaliczenia okresu zatrudnienia jako pracy w warunkach szczególnych (tak Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 5 czerwca 2012 r., II UK 277/11, LEX nr 4214997).

Skład orzekający w niniejszej sprawie podziela pogląd zawarty w wyżej cytowanym wyroku, iż w razie wykonywania prac w wykopach na różnej głębokości, niekiedy nie wynoszącej 3 metrów, nie wyklucza możliwości zaliczenia tej pracy jako wykonywanej stale i w pełnym wymiarze w warunkach szczególnych.

Mając powyższe na uwadze należy więc stwierdzić, że interpretacja pojęcia głębokich wykopów wymaga zastosowania obok kryterium ich głębokości wyrażonej w metrach także dodatkowych kryteriów. Kryteria te są określone w przepisie art. 32 ust. 2 ustawy emerytalnej. Przepis ten stanowi, że za pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach uważa się pracowników zatrudnionych przy pracach o znacznej szkodliwości dla zdrowia oraz o znacznym stopniu uciążliwości lub wymagającej wysokiej sprawności psychofizycznej ze względu na bezpieczeństwo własne lub otoczenia.

Reasumując należy stwierdzić, że warunkiem zaliczenia pracy jako wykonywanej w warunkach szczególnych jest zatrudnienie przy robotach wodnokanalizacyjnych oraz budowie rurociągów w głębokich wykopach (zob. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 27 stycznia 2012 r., II UK 103/11, LEX nr 1130388, czy z dnia 14 listopada 2013 r., II UK 133/13, LEX nr 1399913).

Wyznaczenie ścisłej granicy głębokości wykopu (np. 3 m) uzasadniającej zaliczenie pracy jako wykonywanej w warunkach szczególnych w oparciu o normy techniczne nie jest trafne. Wprawdzie Sąd Apelacyjny zauważył i wspomniał w uzasadnieniu zaskarżonego wyroku także o innych kryteriach pracy w warunkach szczególnych, jak wysokość dorosłego człowieka, ograniczenie przestrzeni, obciążenia psychofizyczne, czy ograniczenia wentylacji. Jednak jest to jedynie wzmiankowane marginalnie. Natomiast w okolicznościach faktycznych sprawy okoliczności te zdają się mieć zasadnicze znaczenie dla określenia charakteru pracy wykonywanej w spornym okresie przez skarżącego. Tak więc należało

przyjąć, że w tym zakresie występuje w istocie brak ustaleń faktycznych koniecznych dla rozstrzygnięcia sprawy.

Ostatecznie należy stwierdzić, że brak jest podstaw do przyjęcia, że w każdym przypadku prace wykonywane w wykopach o głębokości poniżej 3 m nie mogą być zaliczone jako wykonywane stale i w pełnym wymiarze czasu w warunkach szczególnych. W takich przypadkach konieczne jest rozstrzygnięcie czy praca w takich wykopach cechowała się znaczną szkodliwością dla zdrowia, znacznym stopniem uciążliwości lub wymagała wysokiej sprawności psychofizycznej ze względu na bezpieczeństwo własne lub otoczenia.

Z powyższych względów Sąd Najwyższy, na podstawie art. 398¹⁵ §1 k.p.c., orzekł jak w sentencji wyroku.

r.g.